

HILDEGARD ORAŽE

MED SAMOUELJAVLJANJEM IN UMIKANJEM¹

Pričujoči tekst predstavlja najvažnejše izsledke avtoričine doktorske teze o slovenski manjšini na Koroškem². Prvotno je bilo napisano za širšo publiko. V predelani obliki je neke vrste kompromis med strokovnim jezikom in splošno razumljivostjo. Doktorska teza je s področja psihologije, metodološko temelji v bistvenih delih na statističnih analizah. Teoretično izhodišče je psihološki model o obremenitvah in premagovanju, ki je v angloameriškem prostoru zelo razširjen. Pri nas ga zlasti pri raziskovanju manjšin še zelo malo uporabljajo. Izhaja iz tega, da imajo ljudje pri premagovanju obremenitev in problemov različne socialne in psihične vire na razpolago. Taka vira sta med drugim pričakovanje, da zmoremo nadzorovati osebne ali politične dogodke ter samospoštovanje.

Za primerjanje psihologi pogosto delijo ljudi na dve skupini - na take z veliko viri in na take z malo viri - tako na primer pri pričakovanju nadzora. Na eni strani so tisti, ki menijo, da mogočne osebe ali tudi usoda določa tok stvari. Na drugi strani pa so tisti, ki so prepričani, da lahko sami odločajo o svojem življenju, da lahko vzamejo življenje v svoje roke. Drugi vir: samospoštovanje nastaja iz primerjav z drugimi osebami in je okvir za orientacijo pri ravnanju. Ljudje z mnogo samospoštovanja si na primer poniževalne doživljaje jemljejo manj k srcu. Ljudje z malo samospoštovanja lahko zgubijo emocionalno spontanost, izogibajo se novim izkušnjam in včasih se togo oprijemajo posameznih strategij vedenja in mišljenja.

Vprašali smo se, katero vlogo imata pričakovanje nadzora in samospoštovanje pri pripadnikih slovenske manjšine, in sicer če gre za premagovanje izkušenj izključenosti in izključevanja na eni strani, in pri občutju, če mislijo na aktualni položaj manjšine na drugi strani - kakršen je seveda bil leta 1996, ko smo ljudi spraševala. Dodatno nas je še zanimalo, kako je z obremenitvami na delovnem mestu in sicer kar se tiče mnogih sprememb v svetu dela.

* * *

¹ Predavanje v Katoliškem domu prosvete, 22. aprila 1999, Tinje/Koroška

² «Zwischen Selbstbehauptung und Rückzug, Selbstwert und Lebenswältigung am Beispiel der slowenischen Minderheit in Österreich» Delo bo v knjižni obliki izšlo pri dunajski založbi «Wiener Universitätsverlag» v začetku leta 2000.

Grafikon 1: Dejavniki raziskave - pregled

subjektivne obremenitve na delovnem mestu zaradi sprememb v svetu dela	zaradi eksistenčne negotovosti	
socijalni in individualni viri	nadzorovanje političnih in osebnih dogodkov	samospoštovanje
od virov odvisni dejavniki premagovanje izkušenj izključevanja	občutje	

Pred predstavitvijo rezultatov na kratko še nekaj dejstev:

- Raziskavo je bila opravljena v igredi in poleti leta 1996.

- Od vseh razdeljenih in razposlanih vprašalnikov je prišlo nazaj približno ena tretjina. Vseh skupaj se je raziskave udeležilo 97 oseb.

- Vzporedno je bilo opravljenih 22 intervjujev. Število vrnjenih vprašalnikov je torej nizko.³

- V nadaljevanju bomo predstavili najvažnejše rezultate z vidika naslednjih vprašanj.

1. Kako premagujejo ljudje izključevanje?
2. Kdo se počuti bolje? Kdo se počuti slabše?
3. Katere starostne razlike obstajajo?

1. KAKO PREMAGUJEJO LJUDJE IZKLJUČEVANJE?

Najkrajši odgovor na prvo vprašanje je morda naslov dela: Med uveljavljanjem in umikanjem. Kaj je za tem naslovom? Pri več analizah se je izkazalo, da različne načine premagovanja izključevanja lahko strnemo v dva ali tri. Nekaj razlogov je za to, da ta dva ali tri načine lahko razporedimo v eni dimenziji. Na to dimenzijo se nanaša tudi naslov. To dimenzijo si lahko predstavljamo kot tire, na katerih preferirajo različni ljudje različne poti. Katere poti imajo raje, je odvisno od samospoštovanja. Ljudje z veliko samospoštovanja so manj emocionalno prizadeti in resignativni ob verbalnem izključevanju. Kdor se pa sam manj spoštuje, se odziva

* * *

³ Na tem mestu se avtorica zahvaljuje vsem organizacijam in posameznikom za njihovo podporo - zlasti vsem, ki so bili intervjujani.

močnejše z emocionalno prizadetostjo in umikanjem. Pri tistih, ki so starejši od 50 let, je to verjetno pogostejše.

Grafikon 2: Različni načini premagovanja

uveljavljanje		umikanje
bagatelizirajo v primerjavi z drugimi	prigovarjajo si	so emocionalno prizadeti, resignirani
	spokojni mimi	
branijo se argumentirajo	vrvohodstvo	molčijo
malo razmišljajo	veliko razmišljajo	

V intervjujih ljudje večkrat opisujejo dve možnosti ravnanja s socialnim pritiskom k prilagajanju in z izključevanjem: moč ali nemoč, pogum ali strah, brniti se ali molčati. Pogosto je to povezano s tem, da bagatelizirajo poniževanje samospoštovanja na ta način, da se primerjajo z drugimi. Samega sebe tako rekoč še vedno lahko braniš bolje kot marsikateri drug. V tej zvezi rišejo včasih pozitivne slike o sebi. Te slike so zelo blizu tipov in stereotipov, ki jih verjetno vsi poznamo. Naj spomnimo le na primerjavo med zavednimi Slovenci in asimiliranci - z morebitnimi stopnjami vmes.

Grafikon 3: Pogosto opisani možnosti ravnanja s socialnim pritiskom

v intervjujih pogosto		
moč	ali	nemoč
pogum	ali	strah

V nekaterih intervjujih se izkaže, da so take slike lahko tudi zelo protislovne. Tako pripoveduje na primer neka ženska, katere starši so zavedni Slovenci, da je kot mladostnica imela fazo, v kateri je zaradi slabih izkušenj prikrivala, da je v slovensko govorečem kraju doma, da bi jo prijatelji upoštevali.

Iz socialne psihologije vemo, da se tudi pripadniki manjšin udeležujejo na kak način mreže družbenih stereotipov. Moja teza iz teh analiz je, da uveljavljanje lahko tudi zakriva ali prikriva tisto, kar teži in obremenjuje. Kdor je pogumen in močen, je lahko včasih tudi šibek in bojazljiv in pri argumentiranju zoper izključevanje mu kdaj tudi spodleti. Dejanskost ima vedno več strani.

In težke strani se dajo tudi dobro razčleniti iz odgovorov na vprašanje, ali je Slovenec/Slovenka biti tudi kaj težkega. Kot nekaj težkega človek občuti to, da

morajo pripadniki manjšine sami paziti na to, da so sami in njihove zahteve upoštevane. Brez lastnega prizadevanja, tudi za vsako malenkost, bi se razmere ne spremenile na bolje. S tem je lahko povezano eksponiranje, tudi če kdo kdaj tega noče. Kot nekaj težkega človek občuti tudi to, da obstaja socialni pritisk k prilagajanju. Pri tem se človek vpraša, kako se naj vede, da bi ne bil izključen. Včasih je to opisano kot nekakšno vrhovodstvo, zlasti kadar je beseda o specifično manjšinskih temah in zadevah.

Preden pridemo k naslednjemu vprašanju, še neki detajl: Intervjuji kažejo, da je izključevanje danes - v primerjavi z 70-imi leti - bolj redko in če se pojavlja, potem je subtilno in na verbalni ravni. Dve situaciji sta tipični: če se govori "v kakem krogu" slovensko ali če se spregovori o političnih vprašanjih v zvezi z manjšino. Ker pa šele izjema potrjuje pravilo, imamo tudi primere, katerih izkušnje opozarjajo verjetno na strukturno izključevanje. V takih primerih so tudi odzivi prizadetih precej drugačni: Opisani so kot veliko razočaranje, da s tem niso računali, bili so šokirani in jezni. To premagovati je večinoma težko in dolgotrajno.

KDO SE POČUTI BOLJE? KDO SE POČUTI SLABŠE?

Na splošno lahko rečemo, da je občutje odvisno

- prvič: od prepričanja, da je mogoče vplivati na politične dogodke
- in drugič: od mere samospoštovanja.

Kdor je prepričan, da je za politiko soodgovoren, se počuti bolje ob misli na situacijo manjšine. Kdor meni, da je nemočen pri političnih odločitvah, se počuti slabše. Zdaj boste morda mislili, da je tudi pri samospoštovanju tako. Kdor ima malo samospoštovanja, se počuti slabše.

Presenetljivo je, da pravijo tisti z manj samospoštovanja, da se počutijo prav tako dobro kot ljudje z veliko samospoštovanja. In tukaj je spet skupina v sredini zanimiva. Ti se ne počutijo izključno slabo. So pa edini, ki pravijo, da so tudi jezni in potrti. No, morda so to realisti.

KATERE STAROSTNE RAZLIKE OBSTAJAJO?

Iz sociologije je znano, da moramo pri slovenski manjšini razlikovati dve skupini: starejše ljudi z nižjo izobrazbo in mlajše z višjo izobrazbo. Pogosto se govori tudi o tem, da ima skupina starejših manj samospoštovanja.

Razlike v izobrazbi niso razvidne iz naših rezultatov. Eden od vzrokov za to je gotovo, da so se udeležili predvsem uslužbenci. Toda dve starostni razliki sta zanimivi.

1. Ljudje starejši od 50 let imajo manj samospoštovanja kot mlajši od 50 let. To je prva empirična potrditev te pogoste domneve.

2. O drugi razliki se - kolikor vemo - manj razpravlja. Mlajši od 30 let menijo, da so nemočni pri politiki in se počutijo bolj obremenjeni z eksistenčno negotovostjo. Starejši od 30 let so prepričani, da je politično soodločanje mogoče in se počutijo manj obremenjeni z eksistenčno negotovostjo.

Grafikon 4: Starostne razlike

do 30 let	starejši od 30 let
nadzorovanje pol. dogodkov ni mogoče	nadzorovanje političnih dogodkov je mogoče
obremenjeni z eksistenčno negotovostjo	niso obremenjeni z eksistenčno negotovostjo
več samospoštovanja	manj samospoštovanja
do 50 let	starejši od 50 let

S temi izsledki se da zaenkrat domnevati, da obstajata najmanj dve skupini z zelo različnimi psihičnimi viri in obremenitvami znotraj slovenske manjšine.

SUMMARY

BETWEEN SELF-ASSERTION AND RETREAT

Although it is sometimes very difficult to cope with rejection or even to speak about such experiences, rejection can be an aspect of every day life for members of minorities. This consideration was the starting point for my doctorate in psychology on the Carinthian Slovenes. The most important results are presented here in the form of a talk held in April 1999. The study was conducted in 1996. It investigates psychological and social resources for coping with rejection, emotional reactions and different ways of coping. Subjective strain at work and existential fears have been included as relevant factors. The data was obtained by analysing 97 questionnaires. For an in-depth interpretation 22 semi-structured interviews were conducted and analysed in content analyses.

The talk focuses on the three main results. Firstly, the study shows that there are different ways to cope with rejection, whereby the dimension of taking active initiative and self-assertion versus retreat plays an important role. Self-esteem is an essential resource for coping such that people with more self-esteem are less emotionally affected and become less resigned. Secondly, people who have the feeling, that they can influence their own life, feel better - in relation to the situation of the Slovene minority - just like people with more self-esteem. Thirdly, there are very interesting age differences. In accordance with sociological studies they can be interpreted as phenomena of the generation gap in the Slovene minority.